

Kazimierz Rulka

Księgozbiory profesorów ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy w bibliotece seminarium włocławskiego

Studia Włocławskie 5, 412-438

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KAZIMIERZ RULKA

KSIĘGOZBIORY PROFESORÓW ZE ZGROMADZENIA KSIĘŻY MISJONARZY W BIBLIOTECIE SEMINARIUM WŁOCŁAWSKIEGO

Seminarium duchowne we Włocławku w latach 1719-1864 było prowadzone przez kapłanów ze Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Ponieważ biblioteka seminaryjna była wtedy niewielka, poszczególni profesorowie misjonarscy musieli mieć własne księgozbiory, z których korzystali do wykładów i do pracy naukowej. Niektóre z nich trafiły po śmierci właścicieli do biblioteki seminaryjnej, w której gromadzono zarówno książki będące własnością seminarium, jak i te będące własnością misjonarzy. Po 1864 roku, kiedy dom księży misjonarzy we Włocławku został zlikwidowany przez rosyjskie władze zaborcze, książki będące własnością misjonarzy przeszły na własność seminarium włocławskiego. Do tego doszły jeszcze księgozbiory misjonarzy, którzy po 1864 r. pracowali w seminarium włocławskim jako kapłani diecezjalni.

W miarę obszernie informacje posiadamy o trzech księgozbiorach włocławskich księży misjonarzy: Jana Średnickiego (1794-1840), Józefa Pawlickiego (1802-1868) i Franciszka Płoszczyńskiego (1800-1873). O kilku innych zachowały się jedynie fragmentaryczne wzmianki.

I. Księgozbiór ks. Jana Średnickiego (1794-1840)

Ks. Jan Średnicki, urodzony 1794 r., zmarły 1840 r. w Warszawie, był profesorem w seminarium włocławskim w latach 1832-1834.¹ W archiwum biblioteki seminaryjnej zachował się katalog posiadanych przezeń książek,² sporządzony zapewne w 1832 r., który posłużył jako źródło dla poznania jego księgozbioru.³ W katalogu tym zostało zapisanych w sumie ok. 180 pozycji w ok. 230 woluminach. Książki te zgromadził ks. Średnicki przed przyjazdem do Włocławka. A nabywał je z różnych źródeł, m.in. za pośrednictwem swego kolegi misjonarza, Józefa Pawlickiego.⁴

Chociaż księgozbiór ten powstał w pierwszej połowie XIX w., ok. 2/3 stanowią w nim stare druki, w większości XVIII-wieczne. Jednak i druki XIX-wieczne (najnowsza pozycja pochodzi z 1831 r.) są w nim reprezentowane w wystarczającym stopniu. Poza tym jest w nim 14 rękopisów.

W swoim katalogu Średnicki podzielił książki na pięć działów: a) teologia, b) prawo kanoniczne, c) filozofia, d) literatura, e) miscellanea (różne). Największą liczbą dzieł reprezentowana jest teologia (106 poz., ok. 59% zbioru), która została podzielona na następujące specjalności teologiczne: 1) Pismo Święte i komentarze (15 poz.), 2) teologia dogmatyczna (7 poz.), 3) teologia moralna (14 poz.), 4) historia Kościoła (5 poz.), 5) rozporządzenia kościelne (5 poz.), 6) dzieła polemiczne (7 poz.), 7) liturgika (25 poz.), 8) ascetyka (11 poz.), 9) kaznodziejstwo, katechizmy, życiorysy świętych (17 poz.). Z prawa kanonicznego posiadał ks. Średnicki 15 poz.; w dziale filozofii – do której włączył: 1) logikę i metafizykę (7 poz.), 2) etykę (7 poz.), 3) fizykę i historię naturalną (8 poz.), 4) historię świecką i geografę (11 poz.) – w sumie 33 poz.; w dziale literatury, do której zaliczył gramatyki poszczególnych języków, poezję i wymowę, 12 poz.; wreszcie w miscellaneach – 9 poz.

W księgozbiore tym na uwagę zasługują przede wszystkim dzieła o treści teologicznej. Z bibliistyki oprócz tekstów Pisma Świętego w języku łacińskim i polskim (w tym niekatolickie wydanie Nowego Testamentu – Poznań 1820) posiadał ks. Średnicki z bardziej znaczących: Bernarda Lamy *Apparatus biblicus* (Venetiis 1767) – używanego przez niektórych misjonarzy do wykładów z bibliistyki,⁵ F. Merza *Thesaurus biblicus* (t. 1-2, Paris 1822), A. Natalisa (1639-1724) *Expositio literalis et moralis sacrorum Evangeliorum* (t. 1-2, Paris 1769) oraz rękopiśmienne *Hermeneusis sacra Veteris Testamenti*. Nie ma w nich ani jednego dzieła z używanych w seminarium wrocławskim jako pomoce do wykładów z tej dziedziny.⁶

Z teologii dogmatycznej odnajdujemy tu przede wszystkim wielokrotnie w różnych formach wydawane opracowanie podręcznikowe misjonarza francuskiego Pierre'a Colleta (1693-1770), używane powszechnie w seminarjach prowadzonych przez misjonarzy⁷ (w seminarium wrocławskim w latach 1765-1826)⁸ – *Institutiones theologiae scholasticae* (Lugduni 1765); poza tym znajdujemy tu Tomasza de Charmes (1703-1765) *Compendium theologiae universae* (Venetiis 1787), Klüpfela *Institutiones theologiae dogmaticae* (Viennae 1807), L. Bailly *Theologia dogmatica et moralis* (Lugduni – Paris 1826).

W dziale teologii moralnej rzucają się w oczy znowu dwa różne wydania podręcznika teologii moralnej autorstwa Pierre Colleta, używanego przez ponad pół wieku w seminarjach prowadzonych przez misjonarzy w Polsce,⁹ w tym także w seminarium wrocławskim.¹⁰ Poza tym znajdujemy tu dzieła: popularny podręcznik Paula Gabriela Antoine'a (1678-1743) *Theologia moralis universa* (Roma 1757) oraz jego *Compendium theologiae moralis* (t. 1-2, Vilnae 1784), Eusebiusa Amorta (1692-1777), jednego z najwybitniejszych teologów niemieckich XVIII w., *Theologia moralis* (Wiedeń 1768).

Z liturgiki posiadał ks. Średnicki drukowane księgi liturgiczne oraz ceremoniały, a także komentarze do nich, np. *Manuale caeremoniarum Roma-*

narum (Chełmno 1764), zapewne to samo, którego używano do wykładów w seminariach misjonarskich,¹¹ także w seminarium wrocławskim.¹² W rękopisach natomiast – *Manuale caeremoniarum, Tractatus de rubricis Breviarii et Missae* oraz *De calendario*, używane zapewne jako skrypty do wykładów z tego przedmiotu.

W dziale a s c e t y c z n y m jest tylko kilka, ale za to znaczących dzieł. Nie miał ks. Średnicki typowego dla duchowości misjonarskiej dzieła Louisa Abelly'ego *Korona całego roku chrześcijańskiego, albo medytacje o najprzedniejszych prawdach Ewangelii Chrystusowej*,¹³ ale posiadał za to inne, także cenione przez misjonarzy: *Meditationes super veritates christianas* (t. 1-4, Chełmno 1762), Sevoa (François-Hyacinthe Sevoy, 1707-1765) *Obowiązki osób stanu duchownego* (tłum. z franc., t. 1-4, Łowicz 1793-1795), François Nepveu'a (1639-1708) *Méthode facile d'oraison* (Paris 1824) – dzieło wielokrotnie wydawane i tłumaczone na różne języki, Jeana Nicolasa Grou (1731-1803) *Caractères de la vraie dévotion* (Lille 1823), Pierre-Hubert Humberta (1686-1778) *Pensées sur les plus importantes vérités de la religion* (Paris 1823) – dzieło mające ponad sto wydań, Denysa-Xaviera Clementa (1706-1771) *Rozmowy duszy z Bogiem* (tłum. z franc., Warszawa 1828). Jak niemal w każdym księgozbiornie nie mogło i tutaj zabraknąć *De imitatione Christi* (Kalisz 1749).

Dział k a z n o d z i e j s k i zaopatrzony był skąpo, ale znajdujemy i tutaj kilka zbiorów kazań francuskich, m.in. Jeana Chr. Massillona (1663-1742), pojedyncze kazania w języku polskim, w tym także przemówienia pozostające w rękopisach.

Prawo k a n o n i c z n e należało zapewne do pierwszorzędnych przedmiotów zainteresowania ks. Średnickiego, skoro w katalogu umieszczony jest rękopis jego autorstwa *Jus publicum internum et prolegomena* (napisany w Poznaniu w 1826 r.). Poza tym znajdujemy podręczniki używane w seminarium wrocławskim śląskiego kanonisty Marcina Pełki (1757-1828) *Juris ecclesiastici analysis* (Wrocław 1796) oraz Giovanniego V. Gravina (1664-1718) *Institutiones canonicae* (Warszawa 1821),¹⁴ rozpowszechnione w XVIII i XIX w. Poza tym poczytne i kilka razy wydawane dzieło Maurusa von Schenkla (1749-1816) *Institutiones juris ecclesiastici Germaniae imprimis et Bavariae accomodatae*.

Z f i l o z o f i i miał ks. Średnicki trzy opracowania podręcznikowe do logiki i metafizyki (Storchenaua, Horvatha, Pawła Rzymskiego) oraz cztery do logiki, jednak nie te, z których uczono tych przedmiotów w seminarium wrocławskim.¹⁵ Podobnie posiadał także podręczniki do fizyki, geografii i historii powszechnej. Z filologii posiadał pomoce do nauki języka hebrajskiego, greckiego i niemieckiego, a także słowniki: polsko-laciński, polsko-niemiecko-francuski, francusko-niemiecko-polski i niemiecko-polski. Z dzieł literackich – jedynie Cicerona *Opera omnia* oraz Erazma z Rotterdamu *Colloquia*.

Struktura językowa księgozbioru ks. Średnickiego przedstawia się następująco: język łaciński – 55,3% całości zbioru, polski – 27,1%, francuski – 13%, niemiecki – 2,3%, wielojęzyczne – 2,3%.

* * *

Ks. Średnicki, jak każdy profesor misjonarski, musiał być przygotowany do wykładania w seminarium duchownym kilku przedmiotów. Jego księgozbiór zaopatrzone był przede wszystkim w podstawowe opracowania podręcznikowe z różnych dziedzin wiedzy. Korzystając z takiego warsztatu naukowego mógł on wykładać przede wszystkim teologię dogmatyczną i moralną, liturgikę oraz prawo kanoniczne. W razie konieczności mógł go wykorzystać do przygotowania się do wykładów z Pisma Świętego, filozofii, a nawet nauk przyrodniczych. Jak każdy kapłan posiadał też zbiór podstawowych dzieł ascetycznych.

Znamienne, że w tym księgozbiórze nie ma w ogóle dzieł Ojców Kościoła. Bardzo słabo zaopatrzone jest dzieło historyczne; nie znajdziemy w nim ani jednego opracowania z historii Polski, ani z historii Kościoła w Polsce.

II. Księgozbiór ks. Józefa Pawlickiego (1802-1868)

Ks. Józef Pawlicki, odznaczający się rozległą i gruntowną wiedzą,¹⁶ związany był z książką wielokrotnymi więzami¹⁷ – jako tłumacz, redaktor, wydawca w drukarni misjonarskiej w Warszawie, bibliotekarz księżnicy Świętego Krzyża,¹⁸ „księgarz” (rozprowadzający książki znajomych autorów na zasadzie prywatnego komisju),¹⁹ wreszcie jako posiadacz własnego znacznego księgozbioru. Słusznie napisał o nim ks. Zenon Chodyński, że „był najgorętszym miłośnikiem książek”.²⁰

Informacje o księgozbiórze ks. Pawlickiego czerpiemy przede wszystkim z analizy zachowanego fragmentu tego księgozbioru w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku oraz z katalogu tejże biblioteki z początku XX w., w którym notowano proveniencję książek.

Dotychczas w bibliotece seminaryjnej we Włocławku zachowało się ok. 530 pozycji w ok. 730 woluminach noszących znaki własnościowe ks. Pawlickiego.²¹ Doliczając do tego książki, które uwidocznione są w katalogu bibliotecznym z początku XX w. (t. 1-4)²² jako pochodzące od tego kapłana, otrzymujemy ok. 700 pozycji w ok. 1000 woluminach. I te zidentyfikowane pozycje posłużą jako podstawa do dalszych analiz. Biorąc pod uwagę fakt, że w bibliotece seminaryjnej nie zachowały w całości przekazane jej księgozbiory, możemy wnioskować, przez porównanie z innymi, że księgozbiór ks. Pawlickiego w całości mógł liczyć ok. 2 tys. woluminów.

1. Tworzenie księgozbioru

Ks. Pawlicki gromadził swój księgozbiór przez ok. 50 lat: podczas 36-letniego pobytu w Warszawie (1817-1853), gdzie uczył się w seminarium misjo-

narskim, a potem pracował na różnych stanowiskach, oraz 15-letniego pobytu we Włocławku (1853-1868), gdzie był profesorem w tutejszym seminarium duchownym. Zdobywanie potrzebnych dzieł ułatwiała mu doskonała znajomość bibliografii, szczególnie katolickiej.²³

Podstawowy trzon swego księgozbioru zgromadził w Warszawie, skwapliwie wykorzystując możliwości, jakie dawała stolica ze swymi księgarniami (udokumentowane są jego kontakty z księgarnią Jana Glücksberga)²⁴ i antykwariatami. Niektóre książki zdobył zapewne dzięki pełnionym funkcjom: dyrektora drukarni misjonarskiej oraz bibliotekarza księżnicy misjonarskiej.²⁵ Dostęp do nowych książek ułatwiała mu też prowadzenie prywatnej sprzedaży komisyjnej publikacji znanych autorów.²⁶

We Włocławku, mieście bez księgarń naukowych i antykwariatów, ks. Pawlicki miał utrudniony dostęp do książki, ale w zidentyfikowanej części jego księgozbioru znajdujemy 45 poz. wydanych w tym czasie (1853-1868). Utrzymywał i tutaj kontakty z warszawską księgarnią Michała Glücksberga,²⁷ syna Jana. Na wyraźne ożywienie się jego pasji gromadzenia książek wpłynęło przybycie w 1866 r. do seminarium włocławskiego jako profesorów księży Zenona i Stanisława Chodyńskich, zapalonych bibliofilów. Współpracował z nimi w zaopatrywaniu w potrzebne dzieła biblioteki seminaryjnej,²⁸ wykorzystywał też wyjazdy księży Chodyńskich do Warszawy do uzupełniania swego księgozbioru.²⁹ W dalszym ciągu pozyskiwał też książki od kolegów misjonarzy, najwięcej, zdaje się, od ks. Franciszka Płoszczyńskiego.³⁰ Od kanonika włocławskiego, Adama Łańcuckiego, otrzymał w 1959 r. cenne dzieło B. Gavantiego *Thesaurus sacrorum rituum* (t. 1-2, Weneza 1740; sygnat.: BSWł XVIII.F.12103). Do pomnożenia księgozbioru w dzieła obce przyczyniły się zapewne dwukrotne w tym czasie zagraniczne wyjazdy ks. Pawlickiego: w 1861 roku do Paryża i w 1862 r. do Rzymu.³¹ Najnowsza pozycja w kolekcji Pawlickiego pochodzi z 1867 r., a zatem uzupełniana ona była prawdopodobnie aż do śmierci właściciela.

Chociaż była to biblioteka powstała w całości w XIX w., miała znaczną liczbę (47,2% całości zbioru) starych druków.³² Jednak przeważały druki nowe (52,8%).³³ Jedynie w grupie dzieł w języku łacińskim przytłaczającą przewagę miały stare druki (81,2%). Do tego należy jeszcze doliczyć pięć rękopisów zawierających różne materiały rękopiśmienne po ks. Pawlickim³⁴ oraz jedno czasopismo.³⁵

Pawliciana znakowane były podpisem „Ex libris Josephi Pawlicki”,³⁶ czasem z dopiskiem: „cum super[iorum] permissu”,³⁷ lub „Ad usum Josephi Pawlicki” (napis lub kartka z nadrukiem).³⁸ To drugie określenie znajdujemy zasadniczo tylko na niektórych starych drukach i sugeruje ono, że zostały one przejęte z warszawskiej biblioteki misjonarskiej tylko do użytku ks. Pawlickiego, z domyślnym zastrzeżeniem, że po jego śmierci wrócą do biblioteki misjonar-

skiej jako swego pierwotnego właściciela. Jednak niektóre Pawliciana nie miały żadnych znaków własnościowych. W zapisy proveniencyjne zaopatrzył je dopiero ks. S. Chodyński, przejmując je jako bibliotekarz do księżnicy seminaryjnej.³⁹

Pawlicki, zdaje się, nie przywiązywał większej wagi do oprawiania książek. Duża część książek XIX-wiecznych i XVIII-wiecznych w jego księgozbiornie nie miała opraw introligatorskich, a nawet zdarzają się nieoprawne księgi XVI-wieczne. Te, które mają oprawy, zostały prawdopodobnie tak zabezpieczone przez poprzednich właścicieli.⁴⁰ Zachowana część zbioru sugeruje, że ks. Pawlicki gromadził książki ze względu na treść, a nie ze względu na ich wartość bibliofilską. Tak traktował nawet te, które wydała słynna „officina Plantiniana”.⁴¹

2. Zasób księgozbiornu

Ks. Pawlicki należał do misjonarskich profesorów „omnibusów” i był przygotowany do wykładania wszystkich przedmiotów będących w programie seminaryjnym. Ks. Chodyński napisał o nim, że „nie było [...] przedmiotu, którego by nie pragnął w zupełności objąć i posiadać”.⁴² Oprócz wykładów seminaryjnych na uniwersytecie warszawskim słuchał wykładów z filozofii i pedagogiki, bibliistyki, teologii pastoralnej, historii Kościoła i języków orientalnych. Wykładał przede wszystkim teologię dogmatyczną (15 lat), moralną (20 lat), pasterską, a poza tym prawo kanoniczne, nauki kościelne, rubryki kościelne (liturgikę), wymowę kościelną. W misjonarskim seminarium warszawskim przez jeden rok wykładał niemal wszystkie przedmioty.⁴³

Jego księgozbiór wyraźnie odzwierciedla te preferencje. Zidentyfikowane Pawliciana reprezentują wszystkie nauki kościelne i świeckie. Mimo że jest to biblioteka teologa, przeważają w nim dzieła z nauk świeckich (pozateologicznych), które stanowią ok. 57% całości zbioru; teologia zajmuje w nim (wliczając historię Kościoła i prawo kanoniczne) jedynie 43%. Trzeba jednak pamiętać, że niemal połowa kolekcji Pawlickiego nie jest nam znana i proporcje w całości zbioru mogłyby ulec zmianie na korzyść teologii, ponieważ książki teologiczne, zazwyczaj obecne w wielu księgozbiornach, mają mniejszą szansę wejścia do biblioteki seminaryjnej.

Poszczególne nauki teologiczne mają: teologia ogólna i dogmatyka – 9 poz., bibliistyka – 24, patrologia – 6, apologetyka – 24, teologia moralna – 15, asceetyka – 31, teologia pasterska – 17, liturgika – 31, homiletyka – 27.

Pozostałe nauki przedstawiają się w księgozbiornie Pawlickiego następująco: dzieła encyklopedyczne – 2 poz., filozofia – 15, pedagogika – 14, nauki społeczne – 48, prawo – 65 (w tym kanoniczne – 40), historia – 136 (w tym historia Kościoła i hagiografia – 61), sztuka – 16, filologia – 75, literatura – 63, nauki przyrodnicze – 41, podróznicze – 20.

a) nauki teologiczne

W naukach teologicznych tylko liturgika (rubryki kościelne) jako przedmiot wykładów Pawlickiego reprezentowana jest względnie dużą liczbą pozycji (31). Pozostałe przedmioty reprezentowane są mniejszą liczbą pozycji. Natomiast wyróżniają się: biblistyka (83 poz.), apologetyka (24) i ascetyka (31).

Z teologii ogólnej ks. Pawlicki posiadał wiele razy wydawane dzieło Pierre'a Colleta *Institutiones theologicae*, używane w skróconej formie w XVIII w. jako podręcznik do teologii dogmatycznej i moralnej w seminarjach misjonarskich; poza tym podobne podręczniki autorstwa Daniela Conciny i Pierre'a Densa (*Theologia ad usum seminariorum et sacra theologiae alumnorum*, t. 1-7, Mechliniae 1838), Franza Liebermanna *Institutiones theologicae*, ed. 4, t. 1-5, Moguntiae 1836.

Wielkość działu biblistyki (83 poz. w 110 wol.) wynika z tego, że akurat jedynie zawartość tego działu znana jest w całości, dzięki katalogowi opracowanemu przez ks. Chodyńskiego.⁴⁴ Zachowało się bowiem z niego w księgozbiornie seminaryjnym tylko ok. 20 poz. Ks. Pawlicki, który „dawał całość hermeneutyki do Starego Testamentu” w seminarium misjonarskim u Świętego Krzyża w Warszawie,⁴⁵ posiadał przede wszystkim dzieła teoretyczne, podręcznikowe i pomoce naukowe z tej dziedziny. Z pomocy należy tu wymienić I. Weitenauera *Lexicon biblicum* (Wiedeń 1758), Prospera de Aquila *Dykcjonarz biblijny* (t. 1-4, Kraków 1856), P.A. Bousqueta *Éléments de géographie sacrée* (Paris 1846). Z podręczników jest tu opracowanie autorstwa misjonarza Andrzeja Pohla *Scriptura sacra per quaestiones exposita* (t. 1-5, Vilnae 1810-1812),⁴⁶ używany powszechnie w seminarjach prowadzonych przez misjonarzy w Polsce, także w seminarium wrocławskim.⁴⁷ Ks. Pawlicki posiadał także używany tutaj podręcznik J.H. Janssens *Hermeutica sacra* (Paris 1859).⁴⁸ Z innych miał cenionego w Polsce Floriana Kudrewicza *Introductio in libros Novi Testamenti* (Kraków 1821). Jak przystało na zapalonego lingwistę, posiadał także wydania całego Pisma Świętego lub jego fragmentów w różnych językach: hebrajskim, greckim, łacińskim (*Wulgata*), polskim (m.in. tłumaczenie ks. Jakuba Wujka), francuskim, niemieckim, angielskim, rosyjskim, czeskim, serbskim, hiszpańskim, portugalskim, szwedzkim, flamandzkim, węgierskim, litewskim, jidysz, a nawet chińskim (w oryginalnej oprawie chińskiej); większość tych wydań nie zachowała się. Nie brak wydań protestanckich (w języku polskim i serbskim). Znajdujemy też komentarze do poszczególnych ksiąg biblijnych, głównie w języku francuskim oraz włoskim (Luigi Navarro).

Z dzieł patrystycznych spotykamy jedynie dzieła św. Augustyna (*Sermons... sur les Pseaumes*, t. 1-13, Paris 1739), św. Jana Chryzostoma oraz Cypriana.

Teologia moralna reprezentowana jest starymi podręcznikami: Paula Laymanna *Theologia moralis quinque libros complectens* (t. 1-2, Lyon

1664), Hermanna Busenbauma *Medulla theologiae moralis...* (ed. noviss., Köln 1712), używanego w seminariach misjonarskich jako podręcznik;⁴⁹ Josepha Antona *Theologia moralis* (p. 1-2, Augsburg 1770), Johanna Reutera *Theologia moralis quadripartita* (Köln 1750). Spotykamy też nowsze podręczniki: Antona Karla Reybergera *Institutiones ethicae christianae, seu theologiae moralis usibus acad. adcommotatae* (t. 1-3, Viennae 1805-1809), a także *Cur-sus theologiae moralis theorrico-practicae* (ed. 2, t. 1-3, Patavi 1844). Znajdujemy tu poza tym kilka opracowań o poszczególnych zagadnieniach moralnych.

Z bliskiej każdemu kapłanowi a s c e t y k i ks. Pawlicki posiadał obecne niemal w każdym ówczesnym księgozbiornie *O naśladowaniu Chrystusa (De imitatione Christi)*. Jak przystało na znanego lingwistę, miał on to dziełko w językach: francuskim, łacińskim, niemieckim i włoskim. Poza tym posiadał pojedyncze dziełka św. Franciszka Salezego oraz św. Alfonsa Marii Liguoriego. Pozostałe to głównie rozmyślenia w różnych językach. Nie znajdujemy tu typowego dla duchowości misjonarskiej Louisa Abelly'ego *Korona całego roku chrześcijańskiego, albo medytacje o najprzedniejszych prawdach Ewangelii Chrystusowej...* (Kraków 1765).⁵⁰ Poza tym sam ks. Pawlicki zalecał w swej *Teologii pastoralnej* jako literaturę ascetyczną,⁵¹ zapewne powszechnie wtedy używaną, którą i on sam musiał mieć w swoim księgozbiornie: „*Clericus instructus* przez [Jana] Benislawskiego na język polski przełożony;⁵² *Considerationes...* Benveleta;⁵³ *O obowiązkach stanu duchownego* Sevoa;⁵⁴ *Korona całego roku* Abelly;⁵⁵ *Reflexye* Nepuego;⁵⁶ *Nauki* Krasseta;⁵⁷ *Rok xński* [chrześcijański] Antoana⁵⁸ [...] *Enchiridion considerationum* Busaei”.⁵⁹

W niezbyt obficie zachowanym dziale teologii pasterskiej nie znajdujemy typowych opracowań podręcznikowych, z wyjątkiem *Teologii pasterskiej z różnych autorów dla chłopców seminarium archidiecezji lwowskiej* (Lwów 1844). Większość pozostałych pozycji traktuje o obowiązkach duszpasterzy. Natomiast w swojej *Teologii pasterskiej* ks. Pawlicki wymienia z tej dziedziny piętnaście „mniej kosztownych a dosyć użytecznych” dzieł.⁶⁰ Większości z nich nie odnajdziemy w zidentyfikowanym fragmencie księgozbiornu Pawlickiego.

Dość dobrze zaopatrzone był dział poświęcony liturgice; znajdujemy w nim wydawnictwo *Sacrorum Rituum Congregationis decreta authentica* (ed. 3, Leodii 1854), cenne dzieło Bartolomeo Gavantiego *Thesaurus sacrorum rituum* (ed. C.M. Merati, t. 1-2, Venezia 1740),⁶¹ poza tym Jeana Baptiste Herdta *Sacrae liturgiae praxis juxta ritum Romanum* (ed. 5, t. 1-3, Lovanii 1855), Luzerne *Instructions sur la Rituel Langres* (t. 1-5, Paris 1837), sporo ksiąg liturgicznych w językach: przede wszystkim francuskim i łacińskim, ale także w litewskim i chaldejskim.

Z h o m i l e t y k i w kolekcji Pawlickiego znajdujemy przede wszystkim zbiory dzieł kaznodziejów francuskich: Louisa Bourdaloue (1632-1704), Jacquesa

B. Bossueta (1627-1704), Jeana B. Masillona (1663-1742), Guillaume Segauda. Z polskich mamy tylko pojedyncze dzieła Ignacego Witoszyńskiego i Wilhelma Kalińskiego, kaznodziejów XVIII-wiecznych.

b) dział pozateologiczny

Jeżeli chodzi o dział pozateologiczny, to z księgozbioru Pawlickiego zachowały się tylko dwa dzieła o charakterze encyklopedycznym. Jest to *Biographie universelle, ancienne et moderne... rédigé par une Société de Gens de Lettres et de Savant* (Paris 1811-1857), z której pozostały 63 tomy, a także w kolejnym wydaniu Lucio Ferrarisa *Prompta bibliotheca canonica, juridica, moralis, theologica necnon ascetica, polemica, rubricistica, historica* (t. 1-3, Paris 1852).

W dziale prawnym przeważa oczywiście prawo kanoniczne, ale nie brak także opracowań z prawa w ogóle oraz prawa świeckiego. Posiadał zatem Pawlicki *Encyclopädie des gemeinen Rechts* Theodora Schmalza (Königsberg 1804), łaciński tekst *Kodeksu Justyniana* i komentarza do niego, kodeks Napoleona po francusku (Milan 1805) oraz *Krótki rys procesu stosowanego do kodeksu Napoleona* Antoniego Łabęckiego (Warszawa 1808), opracowania dotyczące państwowego prawa niemieckiego, angielskiego oraz polskiego.

Z prawa kanonicznego miał ks. Pawlicki Claudii Fleuryego *Institutiones juris ecclesiastici* (Lipsiae 1758; Paris 1768); Dominico Cavallariiego *Institutiones juris canonici* (t. 1-2, Bassano 1786 r.; Giovanniego Devotiego *Institutiones canonicae* (Gandae 1830), używane jako podręcznik w seminarium wrocławskim,⁶² ale także często przedrukowywane w różnych wydaniach powszechnie używane w uczelniach katolickich całej Europy; Josepha Carrière *De justitia et jure* (t. 1-3, Parisiis 1839) i *De contractibus* (t. 1-3, Parisiis 1844-1847); znakomite dzieło papieża Benedykta XIV (1740-1758) *De synodo dioecesana* (Ferrariae 1758), będące przedmiotem wykładów w seminariach duchownych w połowie XIX w.; dzieło wybitnego kanonisty francuskiego Marie D. Bouix *Tractatus de judiciis ecclesiasticis...* (t. 1-2, Parisiis 1855). Posiadał wydawnictwa źródeł prawa synodalnego w Polsce, reguły zakonne, opracowania dotyczące prawa małżeńskiego, procesu kanonizacyjnego.

Historia reprezentowana jest sporą liczbą dzieł, ale nie są one szczególnie znaczące. Z ważnych wydawnictw źródłowych posiadał on *Bullarium Romanum novissimum a B. Leone Magno usque ad S.D.N. Urbanum VIII* (ed. Laertii Cherubini, t. 1-4, Roma 1638). Z opracowań ogólnych Antoine Calmeta *Histoire universelle sacrée et profane* (t. 1-17, Strasbourg 1735-1771), Simona N.H. Lingueta *Histoire universelle du seizième siècle* (Paris 1769), a także kilka innych pomniejszych opracowań historii powszechnej, także dla użytku szkolnego. W księgozbiornie Pawlickiego odbija się wielkie zainteresowanie właściciela historią Francji: 18 poz., także takich, które poruszają

bardzo szczegółowe zagadnienia, zasadniczo obojętne dla kogoś, kto nie jest Francuzem, oraz Ameryki (6 poz.). Poza tym interesowała go historia starożytna (także ta pisana przez starożytnych pisarzy greckich i rzymskich), historia poszczególnych państw europejskich (Anglii, Prus, Niemiec, Włoch, Szwajcarii, Czech) oraz ruchów rewolucyjnych i masonerii. Nie znajdujemy, czy raczej nie zachowało się żadne podręcznikowe opracowanie historii Polski, a w ogóle zagadnień związanych ze świecką historią Polski dotyczą jedynie trzy pozycje.

Z historii Kościoła na pierwszym miejscu należy wymienić Janosa Nepomuka Albera *Institutiones historiae ecclesiasticae* (Agriae 1825), które ks. Pawlicki setkami sprowadzał do kraju dla użytku wszystkich seminariów prowadzonych przez księży misjonarzy,⁶³ w tym także wrocławskiego.⁶⁴ Posiadał prawdopodobnie także słynne dzieło Claude Fleury *Histoire ecclésiastique*, na co wskazywałby zachowany indeks do niego; samo jednak dzieło musiało zagiąć. Zachowało się natomiast skrócony podręcznik historii Kościoła Giovanniego Lorenzo Berti *Historiae ecclesiasticae brevium...* (t. 1-2, Pisa 1760). Znajdujemy także niektóre tomy Caesare Baroniusa *Annales ecclesiastici* (Roma 1588-1607) i ich kontynuację autorstwa Henryka Spondana. Spotykamy w księgozbiore Pawlickiego opracowania dotyczące historii papieżstwa i poszczególnych papieży (9 poz.),⁶⁵ zakonów (trapiści) i zgromadzeń zakonnych, a także schizm i herezji (8 poz.), historii Kościoła w poszczególnych krajach oraz wybitnych osób, w tym przede wszystkim świętych (10 poz.). I tutaj w niewielkim zakresie reprezentowana jest historia Kościoła w Polsce.

Dział filologiczny księgozbioru ks. Pawlickiego potwierdza opinię, że był on dobrym lingwistą. Znał dobrze kilka języków obcych: łacinę, francuski, niemiecki, angielski, włoski; nie były mu obce języki grecki, hebrajski, hiszpański i portugalski, a rok przed śmiercią zaczął się uczyć języka litewskiego.⁶⁶ Miał on w swoim księgozbiore bogaty zestaw gramatyk i słowników wyżej wymienionych języków, szczególnie odnośnie do języka łacińskiego i greckiego. Poza tym znajdujemy pomoce do nauki języka rosyjskiego, wołoskiego, arabskiego. Nie brakuje tu oczywiście ogólnych opracowań dotyczących filologii, a także teoretyczne i praktyczne książki dotyczące retoryki.

Ks. Pawlicki we wskazówkach dla duszpasterzy w swojej *Teologii pasterskiej* jako książki pozytywne zalecał, oprócz filozofii i historii powszechnej także nauki przyrodnicze, a mianowicie: fizykę, matematykę, historię naturalną, botanikę, medycynę, rolnictwo, ogrodnictwo, pszczelarstwo, kucharstwo itd.⁶⁷ Sam w swoim księgozbiore miał też sporo takich książek. Najliczniej (12 poz.) reprezentowana jest medycyna; miał z tej dziedziny nawet książki w języku greckim. Sporo też jest książek z geografii (8 poz.), geometrii i matematyki (9 poz.), po kilka z rolnictwa, ekonomii, astronomii, leśnictwa. Z pewnym upodobaniem gromadził też Pawlicki opisy podróży (19 poz.).

Dzieła beletrystyczne traktował ks. Pawlicki jako literaturę służącą jedynie do rozrywki.⁶⁸ Gromadzona więc ona była raczej przypadkowo. W każdym razie spotykamy tu pewną liczbę dzieł autorów starożytnych: Ksenofonta, Homera, Wergiliusza, Terentiusza, Seneki. Z klasyki literatury spotykamy dzieła Fénelona, Pierre'a Corneille'a, Torquato Tassa, Miguela Cervantesa, Waltera Scotta, Olivera Golsmitha, Jeana de La Fontaine'a, a z polskich – Szymona Starowolskiego, Kazimierza Macieja Sarbiewskiego, Szymona Bielskiego, Ignacego Krasickiego.

* * *

Interesująca jest struktura językowa księgozbioru ks. Pawlickiego. Króluje w nim niepodzielnie język francuski (40,9% zidentyfikowanego zbioru); w następnej kolejności plasują się: język łaciński (23,8%), polski (14,5%), niemiecki (7,1%), włoski (5,1%), angielski (2,5%), grecki (1,5%), inne (0,7% – pojedynczymi egzemplarzami reprezentowane są języki: rosyjski, litewski, portugalski, holenderski, chaldejski), wielojęzyczne (3,9%). Żaden z zachowanych księgozbiorów profesorów wrocławskich nie wykazuje takiej przewagi języka francuskiego.

Gdyby nie ok. 100 dzieł w języku polskim, ktoś przeglądając księgozbiór ks. Pawlickiego, mógłby wnioskować, że jest to księgozbiór Francuza. I to nie tylko ze względu na przewagę języka francuskiego. Sugerowałaby to także spora liczba dzieł dotyczących historii Francji (w aspekcie świeckim i kościelnym). Także niemal wszystkie najważniejsze dzieła z innych dziedzin wiedzy są w języku francuskim. Zastanawiający jest widoczny w księgozbiorze brak dzieł dotyczących historii Polski (świeckiej i kościelnej).

3. Wykorzystanie księgozbioru

Ksiądz Pawlicki nie zwykł robić notatek na czytanych książkach. Stąd o wykorzystywaniu przez niego dzieł z własnego księgozbioru musimy wnioskować z innych poszlak. Może o tym świadczyć chociażby znaczne zniszczenie niektórych z nich. Widoczne jest to najbardziej na wszystkich niemal zachowanych słownikach. Musiał z nich przede wszystkim korzystać przy tłumaczeniu na język polski publikacji w językach obcych. Przy tej okazji dobrze poznawał i zapamiętywał treść tych dzieł.

Poza tym najczęściej wykorzystywał podręczniki, z których wykladał różne przedmioty w seminariach duchownych. Podobno przed każdą lekcją czytał dokładnie fragment, który w tym dniu miał przedstawić uczniom. Ze zbioru dzieł ascetycznych korzystał do przygotowywania pięknych konferencji, które głosił dla alumnów seminarium wrocławskiego.⁶⁹

Znajomość prawa kanonicznego posiadał, jak pisano, nie z podręczników, lecz „z gruntownego odczytania źródeł, zwłaszcza kościelnego kodeksu zwanego *Corpus juris canonici* i bullarzy. Ustawy synodalne Kościoła polskiego

zajmowały go także; co więcej, znał przynajmniej dostatecznie prawo rzymskie i Napoleońskie.⁷⁰ Ze względu na dobrą znajomość prawa kanonicznego została Pawlickiemu powierzona funkcja sędziego prosynodalnego w konsystorzu warszawskim.

Jeśli chodzi o liturgikę, „przeczytał nieomal całą literaturę rubryk, a mianowicie kilkutomowe dzieła Cavaliera, Gardeliniego, Gavanta i Meratego oraz prawie wszystko późniejsze”.⁷¹ Nie wszystkie z tych dzieł miał Pawlicki w swoim własnym księgozbiornie; miał dostęp do nich w księgozbiornie świętokrzyskim w Warszawie. Dobra znajomość rubrycystyki kościelnej predysponowała Pawlickiego do układania w latach 1839-1853 rubrycel (kalendarzy liturgicznych) dla diecezji warszawskiej, a w latach 1859-1968 dla diecezji wrocławskiej.

Do głoszenia konferencji i kazań dla kleryków w Warszawie i we Włocławku ks. Pawlicki korzystał z dzieł poczytnych wówczas autorów, których musiał mieć w swoim księgozbiornie: Louisa Bourdaloue (1632-1704), La Luzerne, G.P. Pinamontiego (1632-1703), C.A. Cattaneo (zm. 1705), Marcina z Cochem (1630-1712), Leonharda Goffine (1648-1719), C. Judde (1661-1735), Martina-Françoisa Thiébaulta (ok. 1725 – 1795) i Rodrigueza.⁷²

Pomimo iż uważany był za człowieka dawnej daty, szedł za postępem nauki i nieobca mu była nowsza literatura krajowa i zagraniczna.⁷³ Nie tylko solidnie studiował wiele dzieł ze swego księgozbiornu, ale także pisał obszernie uwagi o niektórych z nich.⁷⁴ Miał także pewną znajomość treści ksiąg niezgodnych z zasadami wiary i moralności katolickiej (prohibitów).⁷⁵

Kolekcja Pawlickiego była zatem wykorzystywana przez niego do działalności naukowej, translatorskiej, dydaktycznej (przygotowanie wykładów), asceptycznej (rozmyślanie, przygotowanie kazań i konferencji), a także dla własnej przyjemności (beletrystyka).

4. Losy księgozbiornu

Księgozbiór ks. Pawlickiego za życia właściciela nie był narażony na częste przemieszczenia. Tylko raz w 1853 r. był przenoszony z Warszawy do Włocławka. Po śmierci ks. Pawlickiego został włączony do zbiorów biblioteki seminaryjnej we Włocławku;⁷⁶ tylko kilka z nich (w języku greckim) wziął do swego użytku ks. Stanisław Chodyński,⁷⁷ ówczesny bibliotekarz księżnicy seminaryjnej. Część z nich (znaczna) została wpisana do katalogu książkowego biblioteki seminaryjnej z przełomu XIX i XX w., obejmującego zaledwie 1/7 część zbiorów.

W bibliotece seminaryjnej Pawliciana nie miały spokojnego bytu. Wraz z całym księgozbiornem seminaryjnym były często przenoszone z miejsca na miejsce, najpierw w ramach pomieszczeń seminaryjnych, a w czasie II wojny światowej zostały wywiezione przez Niemców do Poznania. Po wojnie część

z nich powróciła do biblioteki seminaryjnej, ale część bezpowrotnie przepadła. W czasie kolejnych przenosin zaginęły (zostały rozszabrowane), wydaje się, najcenniejsze książki. Zdekompletowana została większość dzieł wielotomowych.

Ostatecznie w latach 1953-1967 zachowane w bibliotece seminaryjnej dzieła z kolekcji ks. J. Pawlickiego zostały skatalogowane, otrzymały sygnatury i zostały wpisane do księgi inwentarzowej. Daje im to szansę pozostania na stałe w tym miejscu. Są one teraz jedynie sporadycznie wykorzystywane przez czytelników. Biblioteka osobista będąca w XIX w. warsztatem pracy znaczącego teologa stała się zbiorem o wartości jedynie historycznej.

II.1. Księgozbiór ks. Franciszka Płoszczyńskiego (1800-1873)

Ks. Franciszek Płoszczyński (1800-1873), niemal rówieśnik ks. Pawlickiego, znany przede wszystkim ze względu na swoje prace w dziedzinie katechetyki,⁷⁸ ma także zasługi dla książki polskiej, ponieważ uporządkował biblioteki seminaryjne we Włocławku (bibliotekarz w latach 1825-1834) i w Płocku oraz spisał ich katalogi, a także zgromadził spory własny księgozbiór, który częściowo zachował się we włocławskiej bibliotece seminaryjnej.⁷⁹ Oprócz seminaryjnego wykształcenia filozoficzno-teologicznego zdobył w latach 1820-1823 szerszą wiedzę, jako wolny słuchacz na Uniwersytecie Warszawskim, z filozofii, Pisma Świętego i historii Kościoła.⁸⁰

Podstawą źródłową do poznania księgozbioru ks. Płoszczyńskiego jest zachowany fragment tej kolekcji oraz katalog biblioteki seminaryjnej z przełomu XIX i XX w., a przede wszystkim sporządzony przez samego właściciela w 1869 r. katalog dzieł z jego księgozbioru.⁸¹

Dotychczas w bibliotece seminaryjnej odnaleziono ok. 390 poz. w około 500 woluminach z księgozbioru ks. Płoszczyńskiego. Na te liczby składa się 259 pozycji w 284 woluminach starych druków,⁸² w tym 39 pozycji w dziale dubletów.⁸³ Zachowało się też 128 poz. w 215 wol. nowych druków,⁸⁴ a także siedem rękopisów, zawierających głównie notatki przydatne do wykładów seminaryjnych.⁸⁵ W katalogu swego księgozbioru ks. Płoszczyński notuje ok. 1230 pozycji w ok. 1700 woluminach. A zatem w zbiorze seminaryjnym zachowało się ok. 1/3 tej kolekcji.

1. Tworzenie księgozbioru

Ks. Płoszczyński zgromadził własny księgozbiór w XIX w., zasadniczo w trzech miejscach swej działalności: Warszawie (1819-1823, 1838-1851) Włocławku (1823-1834, 1851-1873) i Płocku (1834-1838).

Zachowała się jedna zapiska, która świadczy o nabyciu przez Płoszczyńskiego dziełka z geometrii w 1826 r.,⁸⁶ kiedy przebywał za pierwszym razem we Włocławku. Wskazywałoby to na wczesne zainteresowania Płoszczyńskiego naukami matematyczno-przyrodniczymi. Być może także wtedy przejął

niektóre książki od swego kolegi misjonarza, ks. J. Średnickiego.⁸⁷ Na gromadzenie księgozbioru w Warszawie wskazuje 28 pozycji noszących znaki własnościowe (lub ślady po nich) tamtejszych bibliotek misjonarskich: seminarium Świętego Krzyża i szpitala u Dzieciątka Jezus.⁸⁸ Na początku swego drugiego pobytu we Włocławku ks. Płoszczyński nabył książki od Tomasza Wasiłowskiego, nauczyciela pijara.⁸⁹

W omawianej kolekcji znalazło się wiele starych druków, ale dokładne określenie ich liczby jest niemożliwe, ponieważ ks. Płoszczyński w swoim katalogu często nie podaje roku wydania; uzasadnione jest jednak przypuszczenie, że stare druki stanowiły ponad 50% zbioru.⁹⁰ Znaczna ich część ma zapisy o cenie i te zapewne ks. Płoszczyński kupił. Sporo jednak pozycji takiej adnotacji nie ma. Nie wiadomo jednak, czy znaczy to, że właściciel otrzymał je w darze, czy zdobył w inny sposób.

Ks. Płoszczyński oznaczał swoje książki najczęściej własnoręcznym podpisem w formie: „Ex libris Francisci Płoszczyński” (imię często pisane jest małą literą).⁹¹ Do zewnętrznego wyglądu swego księgozbioru nie przywiązywał żadnej wagi. Znaczna liczba książek jest nieoprawna, inne mają oprawy (zapewne w oprawach już nabyte) zniszczone; tylko pojedyncze egzemplarze zachowały się w dobrym stanie.

Książki były zapewne ułożone według jakiegoś przyjętego schematu. Wskazywałyby na to doklejane do wewnętrznej strony górnej okładziny wypustki z kartonu, na których wypisywana była sygnatura.⁹² Zachowało się ich jednak zbyt mało, aby można było z tego wyciągnąć jakieś wnioski. Zapiski na książkach o darach wskazują też, że ks. Płoszczyński porządkował swoją kolekcję po przyjeździe do Włocławka w 1951 r. (zob. poniżej losy księgozbioru). Jednak jeszcze w 1865 r. stwierdzał, że jego książki „są dotąd niespisane”.⁹³

2. Zasób księgozbioru

Księgozbiór Franciszka Płoszczyńskiego jest dość nietypowy jak na kapłana, który miał przede wszystkim wykształcenie teologiczne. Nauki teologiczne (bez prawa kanonicznego i historii Kościoła) zajmują w tym księgozborze jedynie ok. 30%; reszta, ok. 70% księgozbioru, to nauki pozateologiczne.

Zasadnicza część kolekcji została przez samego właściciela podzielona na następujące działy: 1) Pismo Święte, Ojcowie Kościoła, teologia ogólna i polemiczna – 57 poz.; 2) teologia dogmatyczna i moralna – 42; 2) teologia ascetyczna – 43; 4) kaznodziejstwo – 59; 5) literatura – 190; 6) nauki przyrodnicze – 129; 7) historia – 173; 8) medycyna – 75; 9) prawo – 45; 10) filologia – 77.⁹⁴

a) dzieła teologiczne

W księgozborze ks. Płoszczyńskiego niewiele jest znaczących dzieł z poszczególnych dziedzin teologicznych. Znajdujemy tylko osiem dzieł z b i b l i s t y k i. Wymienić można, podobnie jak u ks. Średnickiego, Bernar-

da Lamy *Apparatus biblicus* (ed. 5, Venezia 1767), a także Jakuba Jachimowskiego *Praelectiones theologicae in Sacram Scripturam Veteris Testamenti...* (Kraków 1789) – oparty na opracowaniach A. Calmeta podręcznik napisany przez misjonarza dla użytku seminariów w Polsce i używany w nich w końcu XVIII i na początku XIX w.⁹⁵ W dziale tym nie ma jednak ani jednego z dzieł używanych w seminarium wrocławskim jako pomoce do wykładów z tej dziedziny.⁹⁶

Z podręczników teologicznych posiadał ks. Płoszczyński: Louisa Labelly'ego *Medulla theologica* (Kraków 1729) – pierwszy podręcznik teologii dogmatycznej, którego używano w seminariach misjonarskich;⁹⁷ kilka wydań Pierre Colleta *Institutiones theologicae* (m.in.: t. 1-5, Lyon 1765; t. 1-4, Chełmno 1765; t. 1-3, Paris 1847-1848), używanego jako podręcznik zarówno do teologii dogmatycznej jak i moralnej przez pół wieku w seminariach prowadzonych przez misjonarzy,⁹⁸ także w seminarium wrocławskim.⁹⁹ Z teologii moralnej posiadał Sporera *Theologia moralis* (Salzburg 1711) i Laymana *Theologia moralis* (Monachium 1634), Tomasza de Charmes *Compendium theologiae moralis* (Nancei 1763), Paula G. Antoine'a *Compendium theologiae moralis universae* (Wilno 1784) oraz przewodniki dla spowiedników, a także chyba większość dzieł Karola Surowieckiego (1750-1824), znanego polemisty polskiego.

W dziale ascetycznym znajdujemy w księgozbiornie ks. Płoszczyńskiego podstawowe dzieło duchowości misjonarskiej – Louisa Abelly'ego *Korona całego roku chrześcijańskiego, albo medytacje o najprzedniejszych prawdach Ewangelii Chrystusowej...* (Kraków 1765)¹⁰⁰ oraz tegoż *Meditations* (Paris 1660), Carrona *Pensées chrétiennes* (Paris 1815), podobnie jak Średnicki – F. Nepveu'a *Méthode facile d'oraison* (Paris 1824) i J.N. Grou *Caractères de la vraie dévotion* (Lille 1823), a także inne podręczniki do rozmyślenia.

Z liturgiki posiadał ks. Płoszczyński dzieło misjonarza Pawła Rzymskiego (1783-1833) *Wykład obrzędów kościelnych...* (Warszawa 1839), stosowany w seminariach misjonarskich w Polsce jako podręcznik do tego przedmiotu.¹⁰¹

Teologia pastoralna reprezentowana jest przez dzieło Frantza Giftschütza (1748-1788) *Theologia pastoralis* (t. 1-2, Wiedeń 1789), podręcznik obowiązujący przez wiele lat na uczelniach cesarstwa austro-węgierskiego, propagujący ujęcie naturalistyczne i antropocentryczne tego przedmiotu.

b) nauki pozateologiczne

Nauki pozateologiczne reprezentowane są w księgozbiornie ks. Płoszczyńskiego w znacznie większym zakresie niż poszczególne dziedziny teologiczne.

Z filozofii miał on jednak tylko kilka pozycji, m.in. dzieła (lub ich opracowania) Arystotelesa, Marka Aureliusza, Seneki, a także innych.

Układ działów w *Katalogu Płoszczyńskiego*, autora podręcznika do katechetyki,¹⁰² nie wskazuje na jego szczególne zainteresowania pedagogiczne i katechetyczne.¹⁰³ Jednak dokładniejsze przejrzanie zawartości księgozbioru takie zainteresowania potwierdza. Znajdujemy tu ponad 20 pozycji z tej tematyki, a m.in.: François Fenelona *O wychowaniu płci żeńskiej* (tłum. z franc., Warszawa 1823), Arnauda Berquina *Przyjaciel młodych. Dzieło o edukacji* (tłum. z franc., Warszawa 1781), Degerando *Du perfectionnement moral, ou de l'éducation de soi-même* (2 éd., Paris 1826), Augusta Hermanna Niemeyera *Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts für Eltern, Hauslehrer und Schulmänner* (7 Aufl., Halle 1819), Franciszka Bielińskiego *Sposób edukacji w XV listach opisany* (Warszawa 1775), a poza tym dzieła *O edukacji fizycznej i moralnej płci żeńskiej* (tłum. z franc., Warszawa 1789), *Wewnętrzne urządzenie szkół wojewódzkich* (Warszawa 1828), *Instrukcja dla nauczycieli* (Warszawa 1817), *Myśli o sposobie uczenia w szkołach religii chrześcijańskiej* (Warszawa 1823) oraz inne. Poza tym spotyka się w różnych działach pozycje, które mogą służyć jako pomoce do nauczania tego przedmiotu w szkole, np. moralności, historii, nauk przyrodniczych, języków obcych.

Dość dobrze był też zaopatrzone w kolekcji Płoszczyńskiego działy historii. Znajdowały się nim dzieła historyków starożytnych greckich i rzymskich (po kilka wydań): Ksenofonta, Liwiusza, Pliniusza, Tacyta, Cezara, Neposa. Znajdujemy opracowania dotyczące historii poszczególnych krajów: Francji (szczególnie rewolucji francuskiej), Rosji (Nikołaja M. Karamzina *Historia państwa rosyjskiego*, t. 1-11, Warszawa 1826), Włoch, Hiszpanii, Anglii (m.in. Augustina Thierry'ego *Histoire de la conquête de l'Agleterre par les Normand*, t. 1-4, Paris 1830), Irlandii, Jamajki, Syberii. Jest też sporo opracowań, ale nie tyle co u Pawlickiego, dotyczących historii Francji. Z opracowań historii Polski są tu: Adama Prażmowskiego (1764-1836) *Wiadomość o najdawniejszych dziejopisach polskich* (Warszawa 1811), Łukasza Górnickiego (1527-1603) *Dzieje w Koronie Polskiej... od roku 1538 aż do roku 1572* (Warszawa 1750) – anegdotyczna kronika wydarzeń na dworze Zygmunta Augusta, Kajetana Kwiatkowskiego (1769-1852) *Dzieje narodu polskiego za panowania Władysława IV króla polskiego i szwedzkiego* (Warszawa 1823). Z upodobaniem gromadził ks. Płoszczyński opisy podróży do różnych krajów oraz pamiętniki historyczne, z polskich Karola Lubicza Chojeckiego (ok. 1740 – po 1791) *Pamięć dzieł polskich, podróż i niepomyślny sukces Polaków* (Warszawa 1789). Z historii Kościoła posiadał natomiast kilka mało znaczących ogólnych opracowań tego przedmiotu, ponadto kilkanaście życiorysów świętych.

Sporo w księgozbiorze ks. Płoszczyńskiego było dzieł filologicznych (w katalogu określone jako dzieła gramatyczne). Oprócz ogólnych opracowań dotyczących retoryki, poetyki, posiadał on dużo pomocy, także metodycznych, do nauki języków: łacińskiego, francuskiego i niemieckiego,

w mniejszym natomiast zakresie do języków: hebrajskiego, greckiego i staro-cerkiewnosłowiańskiego. Sporo jest też słowników języków: łacińskiego, francuskiego i niemieckiego.

Najliczniej w tej bibliotece osobistej reprezentowana jest literatura. Z literatury starożytnej posiadał ks. Płoszczyński dzieła (w oryginałach albo przekładach na język francuski lub polski) greckie: Hezjoda, Homera, Ezopa (bajki), Anakreonta (pieśni), Pindara (ody) oraz rzymskie: Owidiusza, Wergiliusza, Horacego, Lukana (*Pharsalia*), Katullusa (poezje), Terencjusza (komedie), Cezara, Propercjusza. Zgromadził także sporo literatury francuskiej (w oryginałach i w przekładach na język polski): François Fenelona (*Podróże i przypadki Telemaka*), Jeana de La Fontaina (1621-1695) (*Fables*), Voltaire'a, Paula Scarrona (1610-1660), Nicolasa Boileau (1636-1711), Stéphanie Félicité de Genlis (1746-1830), a także pisma pisarzy polskich: Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, Juliana Ursyna Niemcewicza, Cypriana Godebskiego, Franciszka Karpińskiego, Dyzmy Bończy Tomaszewskiego (1749-1825), Konstantego Majeranowskiego (1790-1851). Rzadko spotyka się dzieła literackie w języku niemieckim. Zauważa się predylekcję właściciela do pamiętników i zbiorów listów. Przejrzenie działu literackiego w księgozbiorze ks. Płoszczyńskiego przekonuje nas, że sporo tam dzieł (szczególnie francuskich lub tłumaczeń z francuskiego), wówczas modnych i poczytnych, dziś już całkowicie zapomnianych.

Niezwykłe obficie, jak na teologa, zaopatrzone był dział n a u k p r z y - r o d n i c z y c h. Sam ks. Płoszczyński włączył do niego 129 poz., ale jeżeli doliczyć do tego w osobnym dziale umieszczone dzieła z medycyny (75 poz.) oraz zazwyczaj do historii wliczone opracowania z geografii, otrzyma się liczbę znacznie przekraczającą 200 pozycji, czyli ok. 1/5 zbioru. Tematyka tego działu jest bardzo szeroka: historia nauk przyrodniczych, fizyka, mechanika, chemia, matematyka, geometria, biologia, zoologia, geografia, mineralogia, astronomia, budownictwo, rolnictwo i ogrodnictwo, kucharstwo, wojskowość. Zainteresowanie dla spraw gospodarczych i technicznych jest w jakimś stopniu zrozumiałe u człowieka, który zajmował się administracją domów i gospodarstw zarówno u księży misjonarzy, jak i w seminarium wrocławskim. Ale zgromadzone w księgozbiorze publikacje dotyczące tych zagadnień przekraczają praktyczne potrzeby i dotyczą rozważań naukowych.

Jeszcze bardziej jest to widoczne w dziale dzieł m e d y c z n y c h. Zebranych książek z tej dziedziny wiedzy zapewne nie powstydziliby się niejeden ówczesny lekarz.

W księgozbiorze Płoszczyńskiego, którego pasją był także ś p i e w k o ś c i e l n y,¹⁰⁴ zachowało się tylko 9 pozycji (w 2 wol.) dotyczących tej dziedziny. Jedną z nich to *Gesangbuch zum Gebrauch der katholischen Gemeine bey S. Benno...* (Warszawa 1805), pozostałość z czasów, gdy ks. Płoszczyński

pełnił funkcję przewodnika śpiewu we wrocławskiej wspólnocie katolików niemieckich.¹⁰⁵

Warto też wspomnieć o zbiorze 21 tomów „Monitora”, czasopisma społeczno-politycznego oświecenia polskiego, wychodzącego w latach 1765-1785, które ks. Płoszczyński ocenia, chyba przesadnie, jako nadzwyczaj interesujące i wartościowe.

* * *

Pod względem języka pierwsze miejsce w księgozbiorze ks. Płoszczyńskiego zajmuje język polski (45,8% zbioru), w następnej kolejności plasują się języki: francuski (22,7%), łaciński (19,9%), niemiecki (8,9%), włoski i rosyjski (po 0,6%), wielojęzyczne (1,5%).¹⁰⁶

3. Wykorzystanie księgozbioru

Na pozycjach z księgozbioru ks. Płoszczyńskiego nie znajdujemy jednoznacznych śladów jego lektury w postaci zapisek czy uwag. Nie świadczy to jednak o tym, że ks. Płoszczyński zgromadzonych książek nie czytał. Byłoby to niemożliwe u człowieka, który pisał o sobie: „Mam chęć gorącą do książki”.¹⁰⁷ Rodzące się przy lekturze uwagi zapisywał osobno, na kartkach, które gromadził. Musiał przynajmniej studiować opracowania podręcznikowe do przedmiotów, których nauczał, np. w seminarium wrocławskim w różnych czasach wykładał: filozofię, teologię pastoralną, wymowę kościelną (homiletykę), historię Kościoła, ceremonie (liturgikę) i uczył śpiewu.¹⁰⁸ Dla swego rozwoju duchowego czytał sporo książek ascetycznych.¹⁰⁹ Dużo czasu poświęcał na studiowanie książek poświęconym zagadnieniom praktycznym: restauracji kościołów, remontów mieszkań i domów, przyrządzaniu lekarstw, rolnictwu i ogrodnictwu, krawiectwu, kucharstwu itp.¹¹⁰

Zgromadzona kolekcja wykorzystywana była przez ks. Płoszczyńskiego zasadniczo dla czterech celów, jako: 1) podręczny księgozbiór profesorski potrzebny do doskonalenia działalności dydaktycznej, 2) warsztat pracy naukowej, której rezultatem były dwie wspomniane wyżej publikacje z zakresu katechetyki, 3) źródło własnej formacji duchowej, 4) pomoc dla działalności praktycznej (administracja).

Znaczna jednak część dzieł z księgozbioru ks. Płoszczyńskiego nigdy nie została przeczytana, ani przez niego, ani przez nikogo innego. Dowodzą tego dotychczas nie rozcięte ich kartki.

4. Losy księgozbioru

Już za życia ks. Płoszczyński przekazywał lub sprzedawał swoje książki innym. W 1830 r., sporządzając katalog książek seminaryjnych we Wrocławku, włączył do niego „kilkanaście [książek] własnych, od siebie dołożonych”.¹¹¹ W 1851 r. przekazał niektóre swoje książki bądź to bibliotece misjonarskiej,¹¹²

bądź bibliotece seminarium diecezjalnego.¹¹³ Przynajmniej kilka książek otrzymał od ks. Płoszczyńskiego jego kolega misjonarz we Włocławku, ks. Józef Pawlicki.¹¹⁴ Jakież książki nabyli ks. Stanisław Chodyński¹¹⁵ i ks. Jan Trojanowski.¹¹⁶ Kilka przeszło na własność ks. Franciszka Stopierzyńskiego.¹¹⁷

W 1865 r. ks. Płoszczyński, zapewne obawiając się zaboru swego księgozbioru jako mienia po zniesionych zakonach przez władze moskiewskie, złożył go w 61 pakach w pomieszczeniu należącym do biskupa kujawsko-kaliskiego Michała Marszewskiego. W sporządzonym wtedy dokumencie (2 II 1865 r.) postanowił, że gdyby go nie mógł odebrać, ma on przejść na własność seminarium włocławskiego, a gdyby ono nie mogło go przejąć, należy go sprzedać.¹¹⁸

Ks. Płoszczyński odebrał jednak swój księgozbiór, a w 1869 r. „z powodu potrzeb koniecznych” postanowił go sprzedać. Zapewne wtedy postanowił go uporządkować i spisać. Nieznaczną część księgozbioru – dzieła niekompletne i małej wartości broszury, w sumie ok. 220 pozycji w ok. 270 wol. – przekazał 3 kwietnia 1869 r. bibliotece seminarium duchownego we Włocławku. Resztę, ok. 1000 poz. w ok. 1420 wol.,¹¹⁹ spisał i przeznaczył do sprzedania (wycenił je łącznie na ok. 570 rubli srebrem). Nie można jednak jednoznacznie stwierdzić, czy książki rzeczywiście zostały sprzedane. W *Katalogu* tylko przy kilkunastu pozycjach jest adnotacja o ich sprzedaży. Większość z pozostałych pozycji znajduje się obecnie w bibliotece seminaryjnej we Włocławku. Ponieważ nie mają one znaków proveniencyjnych innych profesorów seminarium włocławskiego, przez których księgozbiory mogłyby one trafić do biblioteki seminaryjnej, można zapytać: czyżby seminarium je kupiło? Taka sugestia oparta jest na fakcie, że ks. Chodyński wymieniając dary książkowe, nawet kilkunastotomowe, dla biblioteki seminaryjnej we Włocławku,¹²⁰ nie wspomina o znacznym przecież księgozbiórze ks. Płoszczyńskiego. W swoim testamencie z 1871 r. ks. Płoszczyński nic nie wspomina o swoim księgozbiórze, co by sugerowało, że sprawa ta została już wcześniej załatwiona.¹²¹

Od tej chwili księgozbiór ks. Płoszczyńskiego dzielił losy biblioteki seminaryjnej. Po 1920 r. część dzieł pisarzy starożytnych greckich i rzymskich wyłączono do tzw. Biblioteki klasycznej, tworzonej dla uczniów Liceum im. Piusa X (Niższe Seminarium Duchowne).¹²² W czasie II wojny światowej został wraz z księgozbiorem seminaryjnym wywieziony przez Niemców do Poznania.¹²³ Po powrocie do Włocławka książki te zostały ostatecznie skatalogowane i wpisane do inwentarza.

IV. Inne księgozbiory

Poza trzema omówionymi wyżej są jeszcze informacje o trzech innych księgozbiórach misjonarskich we Włocławku lub pozostałości po nich.

Po **ks. Józefie Grąbczewskim** (ur. 1824 r., zm. 22 VIII 1877 r. w Kramsku jako tamtejszy proboszcz), misjonarzu profesorze seminarium wrocławskiego w latach 1858-1867¹²⁴ oraz bibliotekarzu biblioteki seminaryjnej w latach 1860-1867, zidentyfikowano 32 poz. w 36 wol., z tego w bibliotece seminaryjnej znajduje się obecnie 26 poz. w 29 wol.¹²⁵ Książki te można rozpoznać po podpisie właściciela, czasami z dodaną datą nabycia, lub dopisaną ołówkiem przez ks. Stanisława Chodyńskiego, porządkującego księgozbiór seminaryjny informacją, że pochodzą one od ks. Grąbczewskiego. Te, które mają daty nabycia, wskazują na wejście do księgozbioru w latach 1855-1859.

Ta drobna pozostałość po księgozbiorze ks. Grąbczewskiego (choć i w całości prawdopodobnie nie był on duży) w przedziwny sposób odbija w miniaturze wyżej omówione księgozbiory misjonarskie. Są w nim dzieła z następujących dziedzin: z biblistyki – Georga Pasora *Lexicon manuale Novi Testamenti* (Leipzig 1771) oraz J.B. Glaire’a *Les livres saints vengés, ou vérité historique et divine de l’Ancien et du Nouveau Testament* (Paris 1845), a także kilka wydań tekstu Pisma Świętego; z teologii dogmatycznej – Heinricha Klee *Manuel de l’histoire des dogmes chrétiens* (t. 1-2, Paris 1848), teologii moralnej – Antona Luby’ego *Theologiae moralis in systema redactae* (ed. 4, Graz 1799), z liturgiki – Giovanniego Fornici *Institutiones liturgiques* (Paris 1856), z prawa kanonicznego – Maurusa Schenkla *Institutiones juris ecclesiastici communis* (ed. 10, p. 1-2, Landshuti 1830). Znajdujemy tu też Bergiera *Dictionnaire de théologie* (t. 1-6, Paris 1863).

I w tym niewielkim fragmencie księgozbioru Grąbczewskiego niemal połowa to publikacje pozateologiczne. Z prawa – *Codex Napoleonis* (Varsaviae 1809), z historii – Ludwika Janowskiego *Historia powszechna* (Warszawa 1836), Théodora H. Barrau *Histoire de la révolution française* (Paris 1857), poza tym znajdujemy tu gramatykę języka włoskiego, dzieła Cicerona, kilka dzieł z nauk przyrodniczych.

O księgozbiorze **ks. Stanisława Pagaczewskiego** (ur. 1775 r., zm. 1830 r. we Wrocławku), profesorze w seminarium wrocławskim w latach 1820-1830,¹²⁶ wiadomo tylko tyle, że jego księgozbiór po śmierci został włączony do wrocławskiej biblioteki seminaryjnej.¹²⁷ Jednak nie udało się znaleźć żadnej pozycji z jego proveniencją.

Także **ks. Antoni Drągowski** (ur. 1810 r., w 1842 r. opuścił Zgromadzenie Księży Misjonarzy),¹²⁸ profesor seminarium wrocławskiego w latach 1827-1835 oraz tutejszy bibliotekarz (VII-X 1834) w 1856 r. w testamencie przekazał swoje książki bibliotece seminaryjnej, z czego dotarło do niej tylko 37, bo większość rozebrano.¹²⁹

* * *

Przegląd księgozbiorów misjonarzy, którzy pracowali we Wrocławku, szczególnie Średnickiego (ok. 230 wol.), Pawlickiego (ok. 2 tys. wol.) i Płosz-

czyńskiego (ok. 1700 wol.), pozwala stwierdzić, że podobne one były do innych księgozbiorów misjonarskich, w których wiele było dzieł – jak pisał J. Lelewel – „nie tyle religijnych, co filozoficznych, historycznych, scjentyficznych, nareszcie francuskich *belles lettres* wchodziło”.¹³⁰ Z tą różnicą, że w misjonarskich księgozbiórach wrocławskich książki religijne nie są na szarym końcu, ale zajmują poczesne miejsce. Jednak historia, filologia, literatura i przede wszystkim nauki przyrodnicze też są w nich reprezentowane licznymi dziełami.

Uwaga Lelewela o „francuzieniu” księgozbiorów teologów misjonarskich potwierdza się w pełni jedynie w odniesieniu do zbioru ks. Pawlickiego, chociaż i w bibliotece osobistej ks. Płoszczyńskiego język francuski zajmuje poczesne, drugie miejsce. Sporo jest w tych księgozbiórach także pozycji w innych językach obcych. Nasi teologowie XIX w. czerpali bowiem swoją wiedzę teologiczną, a także inną, zasadniczo nie z książek polskich, ale łacińskich, francuskich, niemieckich, włoskich, angielskich czy jeszcze innych. Szczególnie książki w języku francuskim i tłumaczenia z języka francuskiego napływały szerokim nurtem do księgozbiorów misjonarskich. Brak zasadniczo w tych księgozbiórach znaczniejszych opracowań z historii Polski i historii Kościoła w Polsce. Aż dziw bierze, że mimo to wielu z nich nie uległo pokusie kosmopolityzmu, ale pozostało gorącymi patriotami.

PRZYPISY

¹ S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, Wrocław 1904, s. 84.

² *Catalogus libr[ar]um, quos Joan[nes] Szrednicki S. Congr. Miss. propriis sumptibus comparavit sui usus et utilitatis ergo*, 19 s. (rps w archiwum Biblioteki Seminarium Duchownego we Wrocławku – ABSWł). Opisy w tym katalogu powstały przez wypełnienie, oprócz numeru porządkowego, pięciu rubryk: 1) tytuł i format książki, 2) autor, 3) miejsce i rok wydania, 4) liczba woluminów, 5) uwagi.

³ Z samego księgozbioru Średnickiego odnaleziono w bibliotece seminaryjnej tylko cztery pozycje (przejęte przedtem przez ks. Franciszka Płoszczyńskiego) o sygnaturach: XVIII.O.2295, 7649, 8264, 9024, 9140. Niektóre książki były znaczone naklejką z wydrukowanym wersalikowym napisem: „Ex libris S.J. Szrednicki” (zob. poz. XVII.O. 8264, 9024).

⁴ J. Pawlicki, Pisma różne, kopia listów ks. J. Pawlickiego 1827-1828, list z 10 XII 1827 r., rkps w BSWł, ms 917.

⁵ J. Dukąła, *Szkoła księży misjonarzy*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2, cz. 2, Lublin 1975, s. 135.

⁶ Zob. S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt. s. 140-141.

⁷ J. Dukąła, *Szkoła księży misjonarzy*, art. cyt., s. 139-140.

⁸ S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 141.

⁹ Zob. J. Dukąła, *Szkoła księży misjonarzy*, art. cyt., s. 141; W. Wicher, *Nauka teologii moralnej w dawnych seminariach misjonarskich*, „Nasza Przyszłość” 3(1947), s. 165-170.

¹⁰ S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 141-142; S. Olejnik, *Nauczanie teologii moralnej we wrocławskim seminarium duchownym 1569-1939*, w: *425 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku. Profesorowie i moderatorzy XX wieku*, Wrocław 1997, s. 178-179.

¹¹ Zob. A. Schletz, *O niektórych podręcznikach liturgicznych w dawnych seminariach duchownych w Polsce*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2(1949), s. 193-198.

¹² S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 149.

¹³ Zob. J. Dukała, *Formacja alumnów diecezjalnych przez księży misjonarzy w latach 1675-1864*, „Nasza Przeszłość” 86(1996), s. 18-20.

¹⁴ S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 142.

¹⁵ Zob. tamże, s. 143.

¹⁶ Zob. A. Schletz, *Pawlicki Józef*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 25, Wrocław 1980, s. 422-423; S. Janaczek, *Pawlicki Józef*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, Warszawa 1982, s. 312-314.

¹⁷ Por. K. Rulka, *Pawlicki Józef*, w: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement II*, Warszawa 2000, s. 121.

¹⁸ Zob. K. Gonet, *Biblioteka Księży Misjonarzy u Św. Krzyża w Warszawie. Zarys problematyki*, „Nasza Przeszłość” 86(1996) s. 86-88.

¹⁹ J. Pawlicki, *Pisma różne, kopiariusz listów ks. J. Pawlickiego 1827-1828*, rkps w BSWł, ms 917

²⁰ [Z. Chodyński], *Jeszcze słów kilka o życiu śp. księdza Józefa Pawlickiego*, „Przegl. Katol.” 1869, s. 132.

²¹ Poprawić zatem należy orientacyjne informacje o liczbie zachowanych pozycji z księgozbioru Pawlickiego podane w następujących publikacjach: K. Rulka, *Dary książkowe dla Biblioteki Seminarium Duchownego we Wrocławku*, „Kron. Diec. Włocł.” 76(1993), s. 270-271; tenże, *Księgozbiory profesorów wrocławskiego seminarium duchownego w bibliotece seminaryjnej*, w: *W służbie Kościołowi i nauce*, Wrocław 1994, s. 186-187; tenże, *Personalne księgozbiory historyczne w bibliotece seminarium duchownego we Wrocławku*, „Arch., Bibliot. i Muz. Kośc.” 65(1996), s. 378-379.

²² Zatytułowany on jest *Catalogus librorum Bibliothecae Seminarii Wlad[islaviensis]* (rkps w ABSWł; dalej cyt.: *Catalogus*), a powstał na przełomie XIX i XX wieku. Spotyka się w nim sporo błędów: podawanie wydawców w miejscu przeznaczonym dla autorów, nie zawsze pełne i dokładne tytuły dzieł, brak proveniencji lub błędne proveniencje, brak lub błędne miejsca i lata wydania. Błędy te nie dyskwalifikują jednak całkowicie tego katalogu jako źródła do poznania zasobu księgozbioru ks. Pawlickiego.

²³ [Z. Chodyński], *Jeszcze słów kilka o życiu śp. księdza Józefa Pawlickiego*, art. cyt., s. 132.

²⁴ Zob. J. Pawlicki, *Pisma różne, kopiariusz listów ks. J. Pawlickiego 1827-1828*, rkps w BSWł, ms 917

²⁵ O tym, że ks. Pawlicki wykorzystywał funkcję bibliotekarza dla powiększenia swego własnego księgozbioru, zdaje się świadczyć fragment jego listu z 1828 r. do ks. Bieleckiego: „Wyjeżdżając z Warszawy do Tykocina na mieszkanie zostawiłeś WMPDob [Waszmość Pan Dobrodziej] Zbiorek Teol. Conciny I. vol.; nie wiem, czy on miał się dostać Bibliotece czy Bibliotekarzowi, proszę mi te wątpliwość w czasie sposobnym rozwiązać; to tylko dodaję, że Bibliotekarz radby ją mieć jako własną, a po Księgarniach dostać nie może” (J. Pawlicki, *Pisma różne, kopiariusz listów ks. J. Pawlickiego 1827-1828*, rkps w BSWł, ms 917). Widocznie sugestia odniosła pozytywny skutek, ponieważ w zachowanym we wrocławskiej bibliotece seminaryjnej fragmencie księgozbioru Pawlickiego znajduje się dzieło *Manuale Concinae, seu theologia christiana dogmatico-moralis...* (ed. 2, t. 1, Modena 1764) – sygnat. XVIII.O.7340. Poza tym kilka pozycji z księgozbioru Pawlickiego nosi znaki własnościowe tej biblioteki misjonarskiej (zob. np. pozycje: BSWł XVIII.O.7120, 8271; II 174).

²⁶ [Z. Chodyński], *Jeszcze słów kilka...*, art. cyt., s. 147.

²⁷ BSWł, Korespondencja księży Chodyńskich, list ks. J. Pawlickiego do ks. Z. Chodyńskiego z dn. 22 II 1868 r., s. [1-2]. Chodziło mu wtedy przede wszystkim o *Historię literatury polskiej* M. Wiszniewskiego (t. 1-10, Kraków 1840-1857) oraz wydanie dzieł św. Jana Chryzostoma w 13 tomach.

²⁸ BSWł, Korespondencja księży Chodyńskich. list ks. J. Pawlickiego do ks. Chodyńskich z dn. 25 VI 1866 r.

²⁹ Tamże, list ks. J. Pawlickiego do ks. Z. Chodyńskiego z dn. 22 II 1868 r., s. [3]. Poszukiwał wtedy ks. Pawlicki: „1) *Nauk* Grodzickiego w 4 tomach; 2) *Misyi* Fabianiego w 3 tomach; 3) *Dykcyonarz* Boeckego w 8 tomach, 4) *Zbioru najpotrzebniejszych wiadomości* Krasickiego w 6 tomikach; 5) *Kazań misyjnych* Pohla w 4 tomach; 6) *Konferencyj* X. Pohla do Sióstr Miłosierdzia”. Te niepełne dane bibliograficzne są ponadto prawdopodobnie zniekształcone.

³⁰ W zachowanym fragmencie księgozbioru Pawlickiego znajdujemy takich sześć pozycji (w 12 wol.): XVIII.O. 7645, 8045, 9411; I 357, 638, 680.

³¹ A. Schletz, *Pawlicki Józef*, poz. cyt., s. 422.

³² Są to pozycje o następujących sygnaturach: **XV.Q.** 338adł., 434; **XVI.O.** 500, 504, 816, 918, 925, 1237, 1250, 1621, 1779; **XVI.Q.** 3506, 3658; **XVI.F.** 4218, 4221, 4350; **XVII.O.** 161, 528; 3058, 3129, 3145, 3264, 3356, 3488, 3537, 3595, 3900, 3908, 3927, 3940, 3978, 4050, 4169, 4216, 4339, 4630, 4341, 4440, 4642, 4651, 4727, 4975, 5169, 5199, 5202adł., 5266; **XVII.Q.** 1566, 1660; 6074, 6256, 6291, 6501, 6670, 6753; **XVII.F.** 8097, 8359, 8427, 8543, 8741, 8783, 8791, 8802, 8943; **XVIII.O.** 64, 126, 131, 137, 187, 227, 466, 513, 569, 586, 677, 737, 739, 753, 828, 902, 1027, 1153, 1173, 1328, 1402, 1505, 1556, 1688, 1694, 1719, 1765, 1807, 1891, 1896, 1938, 1961, 1997, 2146, 2166, 2254; 7056, 7088, 7097, 7117, 7120, 7138, 7171, 7172, 7188, 7200, 7217, 7256, 7293, 7340, 7342, 7358, 7363, 7369, 7437, 7439, 7473, 7489, 7499, 7531, 7535, 7566, 7591, 7643, 7645, 7648, 7663, 7676, 7680, 7714, 7753, 7792, 7800, 7803, 7809, 7824, 7832, 7855, 7857, 7886, 7892, 7911, 7918, 7920, 7924, 7954, 7965, 7976, 7983, 8030, 8040, 8045, 8085, 8096, 8097, 8102, 8105, 8174, 8177, 8179, 8209, 8216, 8217, 8229, 8230, 8239, 8244, 8255, 8262, 8271, 8289, 8323, 8331, 8333, 8336, 8337, 8338, 8346, 8376, 8378, 8380, 8413, 8428, 8439, 8516, 8528, 8620, 8624, 8638, 8645, 8682, 8691, 8750, 8761, 8763, 8776, 8786, 8798, 8799, 8827, 8842, 8849, 8850, 8853, 8879, 8915, 8926, 8949, 8950, 8955, 8956, 8961, 8977, 8993, 8997, 9014, 9015, 9020, 9033, 9040, 9047, 9065, 9096, 9115, 9120, 9128, 9135, 9139, 9186, 9231, 9246, 9247, 9287, 9302, 9331, 9335, 9350, 9411, 9415, 9452, 9475, 9478, 9513, 9547, 9558; **XVIII.Q.** 3041, 3492, 3708, 3748, 3768, 3999adł., 5198; 10011, 10036, 10037, 10091, 10107, 10112, 10187, 10217, 10259, 10261, 10292, 10334, 10453, 10523, 10591, 10595, 10597, 10601, 10666, 10679, 10728, 10744, 10795; **XVIII.F.** 5198, 5544; 11009, 11025, 11035, 11240, 11241, 12103; **Dublety:** XVII.pol.F. 42, 245; XVIII.pol.O. 334, 376, 399, 430, 517, 518, 630, 806a, 806b, 905, 973, 1066, 1096, 1131, 1167, 1169, 1179, 1268, 1276, 1332b, 1386, 1409, 1464, 1630; Q. 133; F. 85, 141, 180, 270; XVI.obce. Bozius Th., *De signis...*; XVII.obce.O. 86; XVIII.obce.O. 6, 44, 58, 59, 125, 165, 252, 264, 318, 421; Q. 93.

³³ Są to pozycje o następujących sygnaturach: I 5, 13, 49, 66, 145, 160, 163, 198, 211, 219, 244, 284, 288, 289, 293/4, 338, 356, 357, 405, 424, 442, 466, 479, 494, 521, 541, 555, 565, 600, 616, 624, 629, 635, 538, 648, 654, 659, 680, 681, 696, 713, 714, 716, 718, 728, 749, 791, 843, 852, 886, 887, 917, 924, 936, 939, 952, 953, 954, 955, 958, 1006, 1013, 1024, 1026, 1041, 1049, 1084, 1164, 1170, 1193, 1209, 1239, 1278, 1449, 1456, 1461, 1463, 1500, 1502, 1555, 1563, 1602, 1607, 1628, 1719, 1748, 1811, 1813, 1879, 1925, 1927, 1950, 2649, 2746, 2794, 2936, 2938, 3387, 3741, 5125, 5128, 5129, 5147, 5150, 5180, 5233, 5293, 5359, 5399, 5657, 6299, 6400, 7540, 8061, 8299, 8357, 10273, 18976, 20148, 23630adł., 23653; II 15, 20, 36, 59, 63, 77, 80, 106, 109, 114, 158, 174, 185, 222, 251, 255, 448, 452, 453, 491, 513, 514, 537, 539, 574, 592, 608, 615, 646, 684,

704, 708, 816, 827, 941, 947, 1017, 1077, 1079, 1092, 1112, 1174, 1209, 1227, 1229, 1610, 1800, 1808, 1809, 1849, 1852, 1949, 2000, 2341, 2354, 2366, 2400, 2427, 2491, 2500, 2549, 2567, 4203, 4284, 4532, 4367, 4412, 7079, 7111, 8628, 10420, 14056, 17904, 19532; III 44, 262, 805.

³⁴ Rękopisy o sygnaturach: ms 799, 815, 908, 917 i 927.

³⁵ „Journal de Paris” 1801-1805 (11 vol.).

³⁶ Zob. np. poz. : BSWł XVIII.O. 64, 569, 1819, 2166, 2254; I 713.

³⁷ Zob. np. poz.: BSWł I 5, 66, 211, 565.

³⁸ Zob. np. poz.: BSWł XVIII.O. 131, 466, 7200, 7499, 7965, 8105, 8216, 8244, 8528, 8955.

³⁹ Zob. np. zapisy na pozycjach: BSWł XVIII.O. 7056, Q.10595; I 1278; II 15, 59, 114.

⁴⁰ Znaki poprzednich właścicieli lub ślady po takich znakach (wytarcia, wycięcia na kartach tytułowych) ma znaczna liczba pozycji z księgozbioru Pawlickiego.

⁴¹ Takich miał ks. Pawlicki sześć pozycji: BSWł XVI.O.504; F. 4218, 4221; XVII.O. 5202; F. 8359, 8543.

⁴² [Z. Chodyński], *Jeszcze słów kilka...*, art. cyt., s. 115.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ *Katalog ksiąg Biblioteki Seminarium Włocławskiego*, vol. 1: *Pismo Święte*, spisał i uporządkował X. Stanisław Chodyński, 1880 (rkps w BSWł).

⁴⁵ J. Dukała, „*Ratio studiorum*” w seminariach diecezjalnych pod zarządkiem księży misjonarzy (1675-1864), „*Nasza Przeszłość*” 61(1984), s. 215.

⁴⁶ A. Schletz, *Działalność kulturalna misjonarzy polskich w latach 1651-1864*, „*Polonia Sacra*” 9(1957), nr 2-3, s. 292.

⁴⁷ S. Chodyński, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 140.

⁴⁸ Tamże, s. 141.

⁴⁹ J. Dukała, *Szkoła księży misjonarzy*, art. cyt., s. 141.

⁵⁰ Zob. J. Dukała, *Formacja alumnów diecezjalnych...*, art. cyt., s. 18-20.

⁵¹ J. Pawlicki, *Teologii pasterskiej część ascetyczna*, s. 26 (rkps w BSWł, sygnat.: 314); por. J. Dukała, *Formacja alumnów diecezjalnych...*, art. cyt., s. 21.

⁵² *Rozmyślenia dla księży świeckich o powinnościach chrześcijańskich...*, t. 1-3, Połock 1799-1802; toż, t. 1-3, Warszawa 1859-1860.

⁵³ Pisarza ascetycznego o takim nazwisku słowniki nie notują.

⁵⁴ François-Hyacinthe Sevoy (1707-1765).

⁵⁵ Louis Abelly (1603-1691) – francuski pisarz ascetyczny, przyjaciel św. Wincentego à Paulo, mocno związany ze Zgromadzeniem Księży Misjonarzy.

⁵⁶ François Nepveu (1639-1708), chodzi zapewne o jego dzieło *Myśli albo refleksje chrześcijańskie rozłożone na wszystkie dni całego roku*, kilkakrotnie wydawane w języku polskim w XVIII w.

⁵⁷ Jean Crasset (1618-1692), francuski pisarz ascetyczny, którego dzieła cieszyły się w Polsce dużą popularnością. Ks. Pawlicki nie wymienia tu prawdopodobnie konkretnego dzieła Crasseta, ale ma na myśli w ogóle jego dostępne w Polsce dzieła.

⁵⁸ Paul Gabriel Antoine (1678-1743) – moralista i pisarz ascetyczny. Tutaj chodzi zapewne o jego dzieło *Méditations pour tous les jours de l'année*. Wydania polskiego bibliografie jednak nie notują.

⁵⁹ Jean Busaeus (Bussée, Byus; 1547-1611) – jezuita, moralista i pisarz ascetyczny. Głównie jego dzieło to *Enchiridion piarum meditationum* (1606) i o nie zapewne tutaj chodzi.

⁶⁰ J. Pawlicki, *Teologia pasterska*, Włocławek 1862-1865, k. 9-9v (rkps w BSWł, sygnat.: ms 709).

⁶¹ Dzieło to otrzymał Pawlicki w darze od Adama Laweńskiego, kanonika katedry włocławskiej w 1859 r. – zob. zapis proveniencyjny na pozycji BSWł XVIII.F.12103.

- ⁶² S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 142-143.
- ⁶³ [Z. Chodyński], *Jeszcze słów kilka...*, art. cyt., s. 146.
- ⁶⁴ S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, Wrocław 1904, s. 144.
- ⁶⁵ Ks. Pawlicki miał w swym księgozborze także książki ukazujące w złym świetle papieża (prohibita), np. Samsona de Sait-Louis de Lavicomterie *Les crimes des Papes...* (Paris 1792; sygnat.: BSWI XVIII.Q.10112).
- ⁶⁶ M. N[owodworski], *Ksiądz Józef Pawlicki (wspomnienie pośmiertne)*, „Przeł. Katol.” 1869, s. 7; Z. Chodyński, *Jeszcze słów kilka...*, art. cyt., s. 147, przyp. 20.
- ⁶⁷ J. Pawlicki, *Teologia pasterska*, dz. cyt., k. 57v.
- ⁶⁸ Tamże.
- ⁶⁹ [Z. Chodyński], *Jeszcze słów kilka...*, art. cyt., s. 146.
- ⁷⁰ Tamże, s. 132-133.
- ⁷¹ Tamże, s. 133.
- ⁷² Zob. Archiwum Diecezjalne we Wrocławku (ADWł), Materiały ks. J. Pawlickiego, wykaz konferencji i kazań z lat 1845-1865
- ⁷³ [Z. Chodyński], *Jeszcze słów kilka...*, art. cyt., s. 147.
- ⁷⁴ W ADWł (Materiały ks. J. Pawlickiego) zachowały się „recenzje” dzieł: S. Bielskiego *Historia Kościoła powszechnego* (Warszawa 1839), A. Stankiewicza *Dzieje kościelne* (rkps, 1859), M. Bulińskiego *Historia Kościoła powszechnego* (t. 1, Warszawa 1860); natomiast w Bibliotece Seminarium Duchownego we Wrocławku (ms 917) omówienia publikacji: J.J. Gaume’a *Przewodnik dla spowiedników* (t. 1-2, Wilno 1860) oraz *Kochankowie nieba* Calderona (Poznań 1858).
- ⁷⁵ J. Pawlicki, Pisma różne, kopia listów ks. J. Pawlickiego 1827-1828, pismo w sprawie ksiąg „niemoralnych” w Bibliotece Skórzewskich, rkps w BSWI, ms 917
- ⁷⁶ S. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 287.
- ⁷⁷ Są to pozycje o sygnaturach: BSWI XVIII.O. 8750, 8842, 8915, 9015, 9547.
- ⁷⁸ Zob. A. Schletz, *Płoczyński Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, Wrocław 1981, s. 810; S. Janaczek, *Płoczyński Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, Warszawa 1982, s. 382-383.
- ⁷⁹ Zob. K. Rulka, *Płoczyński Franciszek*, w: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement II*, Warszawa 2000, s. 125.
- ⁸⁰ A. Schletz, *Płoczyński Franciszek*, poz. cyt., s. 810.
- ⁸¹ ADWł, Materiały ks. F. Płoczyńskiego, *Katalog książek Xiędza Franciszka Płoczyńskiego, które wystawił na sprzedaż z powodu potrzeb koniecznych. Wrocław 1/5 1869* (rkps, 39 k. nlb.). Opis bibliograficzny w tym katalogu powstawał przez wypełnienie dziewięciu rubryk: 1) numer bieżący, 2) tytuł dzieła, 3) autor, 4) liczba tomów, 5) liczba woluminów, 6) miejsce i rok wydania, 7) oprawa, 8) cena, 9) znak dzieła w paczce. Chociaż nie przy wszystkich pozycjach wszystkie rubryki są wypełnione, a czasem wypełnione są błędnie, nie przekreśla to całkowicie wartości tego katalogu dla badań nad księgozbiorem ks. Płoczyńskiego.
- ⁸² Są to pozycje o następujących sygnaturach: XVI.O. 265-66, 653, 949, 1042, 1046, 1245, 1526-27, 1904-05, 1907, 2038-39; XVI.Q. 3582-89; XVI.F. 4333, 4482; XVII.O. 88, 143, 333, 3156, 3191, 3292, 3507, 3513, 3519, 3523, 3611, 3657, 3759-60, 3763, 3767, 3896, 3907, 4396, 4466, 5151, 5189; XVII.Q. 1531, 6125, 6155, 6383; XVI.F. 8263, 8292; XVIII.O. 14, 132, 216, 363, 377, 698, 852, 854, 862, 886, 938, 1146, 1180, 1182, 1230, 1346, 1374, 1583, 1613, 1615, 1616, 1620, 1622, 1774, 1775, 1777-78, 1832, 1837, 1839, 1874, 1897, 1918, 1920, 1946, 1990, 2004, 2007, 2009, 2025, 2026, 2044, 2047, 2072, 2149, 2150, 2152, 2191; 2195, 2218, 2252, 2259, 2262, 2269, 2295, 2298; 7014, 7115, 7154, 7177, 7189, 7203, 7233, 7252, 7300, 7348, 7357, 7367, 7480, 7493, 7630, 7640, 7645, 7649, 7651, 7822, 7837, 7865, 7881, 7899, 8024, 8045, 8107, 8182, 8259, 8264, 8272, 8349, 8444, 8460, 8461, 8462, 8463, 8464, 8465, 8466, 8467, 8551, 8562, 8571, 8586, 8592, 8598, 8676, 8739, 8746, 8834, 8857, 8967, 8988, 8990, 9018, 9022, 9024,

9039, 9061, 9069, 9109, 9113, 9116, 9119, 9140, 9229, 9244, 9303, 9310, 9373, 9411, 9450, 9461, 9495, 9502; **XVIII.Q.** 3040, 3123, 3773, 3855adl.; 10042, 10052, 10059, 10106, 10132, 10137, 10150, 10154, 10173, 10186, 10240, 10275, 10297, 10323, 10353, 10389, 10410, 10414, 10432, 10459, 10467, 10477, 10492, 10515; **XVIII.F.** 11010, 11046, 11061, 11071, 11072, 11074, 11075, 11087, 11142, 11183, 11348, 11373, 12154; **Dublety:** XVII.pol.O. 278, 311, 358; Q. 378; XVIII.pol.O. 33, 92, 214, 256, 260, 626, 765, 901, 922, 928, 1085, 1257, 1332b, 1386, 1410, 1447, 1472, 1484, 1494, 1648, 1658; Q. 116, 244, 374, 500, 640; XVII.obce.O. 50, 270, 278; F. 203; XVIII.obce. O. 84, 356; Q. 110, 121; F. 140.

⁸³ Poprawić zatem należy orientacyjne informacje o liczbie zachowanych pozycji z księgozbioru Pawlickiego podane w następujących publikacjach: K. R u l k a, *Dary książkowe...*, art. cyt., s. 270-271; t e n ż e, *Księgozbiory profesorów...*, art. cyt., s. 186-187; t e n ż e, *Personalne księgozbiory...*, art. cyt., s. 378-379.

⁸⁴ Są to pozycje o sygnaturach: **I** 68, 75, 87, 88, 89, 91, 92, 94, 107, 111, 162, 189, 247, 266, 277, 291, 306, 323, 353, 357, 365, 385, 383, 392, 395, 472, 483, 491, 638, 640, 680, 682, 683, 704, 763, 764, 780, 790, 800, 904, 809, 820, 824, 825, 829, 835/1, 855, 864, 866, 914-15, 919, 946, 1016, 1022, 1349, 1406, 1685, 3525, 3596/1, 8060, 8139, 13844, 14485, 14736, 16223; **II** 2, 5, 8, 40, 74, 112, 146, 147, 154, 161, 164, 166, 168, 196, 221, 230, 240, 253, 263, 264, 289, 307, 451, 457, 518, 528, 553, 560, 561, 562, 571, 576, 579, 595, 597, 600, 601, 602, 607, 611, 620, 621, 631, 636, 643, 1704, 1713, 2398, 2399, 2401, 2403, 1404, 3034, 7104, 7665, 19257, 17352, 19684; **III** 15, 33, 34.

⁸⁵ Są to rękopisy o sygnaturach: ms 309, 321, 735, 736, 751, 763, 834.

⁸⁶ Zob. zapis proveniencyjny na pozycji (S. Łuskińska, *Propositiones aliquot ex geometria...*, [b.m.] 1763; sygnat.: BSWI XVIII.Q.3855adl.).

⁸⁷ Takich zachowały się cztery pozycje o sygnaturach: XVIII.O.2295, 7649, 8264, 9024, 9140.

⁸⁸ Są to pozycje o następujących sygnaturach: XVI.O.265-66; XVII.O.3657; XVIII.O. 363, 852, 1920, 7881, 8272, 8349, 8460-8467, 9303, 9373, 9411, 9450; XVIII.Q. 10240, 10459; XVIII.F.11373; **I** 189, 790, 824; **II** 451.

⁸⁹ Zachowało się pięć takich pozycji o sygnaturach: XVI.O.1046 (informacja o zakupie 4 X 1851 r.); XVII.O. 3763; XVIII.O.7651, 8571, 9109.

⁹⁰ W zachowanej w bibliotece seminaryjnej części księgozbioru Płockiego proporcje te układają się następująco: stare druki – 77%, nowe druki – 33%.

⁹¹ Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy zapiskę z informacją, że książka jest własnością seminarium włocławskiego, z podpisem ks. Płockiego, należy uważać za stwierdzenie, że książkę będącą jego własnością przekazuje do biblioteki seminaryjnej, czy też jako prefekt seminarium stwierdza, iż książka została przekazana na własność biblioteki seminaryjnej przez kogoś innego (anonimowego ofiarodawcę). W niniejszym artykule przyjęto tę drugą możliwość.

⁹² Zob. poz. XVIII.O. 8024, 8967; XVIII.Q. 10150, 10240.

⁹³ ADWł, dokum. nr 2925.

⁹⁴ Staroświeckie nazewnictwo działów stosowane przez Płockiego zamieniono na współczesne.

⁹⁵ J. D u k a ł a, *Szkoła księży misjonarzy*, art. cyt., s. 135-137; A. S c h l e t z, *Działalność kulturalna...*, art. cyt., s. 289.

⁹⁶ Zob. S. C h o d y Ń s k i, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 140-141.

⁹⁷ J. D u k a ł a, *Szkoła księży misjonarzy*, art. cyt., s. 139.

⁹⁸ Tamże, s. 139-140.

⁹⁹ S. C h o d y Ń s k i, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 141.

¹⁰⁰ Zob. J. D u k a ł a, *Formacja alumnów diecezjalnych...*, art. cyt., s. 18-20.

¹⁰¹ Zob. A. S c h l e t z, *O niektórych podręcznikach liturgicznych...*, art. cyt., s. 204-208.

¹⁰² [F. P ł o s z c z y ń s k i], *Katechetyka opracowana sposobem praktycznym przez pytania i odpowiedzi*, Warszawa 1877; *Wzory i przykłady katechizowania, stanowiące tomik drugi Katechetyki...*, Warszawa 1877.

¹⁰³ Zob. J. B a g r o w i c z, *Wykładowcy pedagogiki i katechetyki (do 1939 r.)*, w: *425 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Profesorowie i moderatorzy XX wieku*, Włocławek 1997, s. 45-47.

¹⁰⁴ Zob. K. M r o w i e c, *Liturgia i muzyka u księży misjonarzy w Polsce (1651-1039)*, „*Nasza Przeszłość*” 13(1961), s. 203, 221-222.

¹⁰⁵ [Z. C h o d y ń s k i], *Ksiądz Franciszek Płoszczyński (życiorys)*, „*Przegl. Katol.*” 1878, s. 35-36.

¹⁰⁶ Na przykładzie księgozbioru ks. Płoszczyńskiego widać, jak mylące może być wnioskowanie o strukturze językowej księgozbioru na podstawie zidentyfikowanego fragmentu zbioru seminaryjnego i jego katalogów. W odniesieniu do księgozbioru Płoszczyńskiego struktura językowa w ten sposób wyliczona przedstawia się następująco: język francuski (52,4% zidentyfikowanego zbioru), język łaciński i polski (po 25,2%), niemiecki (11,7%), włoski (1,5%), inne (0,8%), wielojęzyczne (3,2%). Rzuci się w oczy znaczne zmniejszenie liczby dzieł w języku polskim, ponieważ najczęściej właśnie one zostają wyłączone do dubletów; zwiększa to automatycznie udział dzieł w innych językach.

¹⁰⁷ ADWł, Materiały ks. F. Płoszczyńskiego, tzw. komunikacja z dn. 19 V 1835 r.

¹⁰⁸ [Z. C h o d y ń s k i], *Ksiądz Franciszek Płoszczyński (życiorys)*, art. cyt., s. 35, 181.

¹⁰⁹ ADWł, Materiały ks. F. Płoszczyńskiego, tzw. komunikacja z dn. 24 VII 1834 r.

¹¹⁰ [Z. C h o d y ń s k i], *Ksiądz Franciszek Płoszczyński (życiorys)*, art. cyt., s. 52.

¹¹¹ S. C h o d y ń s k i, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 283.

¹¹² Pozycje o sygnaturach: XVII.F.8263; XVIII.O. 132, 2262.

¹¹³ Pozycje o sygnaturach: XVIII.O. 9229; II 1984.

¹¹⁴ Do dziś w zbiorze seminaryjnym zachowało się sześć takich pozycji (w 12 wol.): XVIII.O. 7645, 8045, 9411; I 357, 638, 680.

¹¹⁵ Zob. poz. XVIII.Q.6383; I 820 (kupiona 4 V 1869 r.).

¹¹⁶ Zob. zapisy proveniencyjne na pozycjach: XVIII.O. 7649, 9303 (informacja o kupnie); XVIII.F.11183; II 457, 528.

¹¹⁷ Zob. pozycje: XVII.O.3156; XVIII.O.9310; I 804.

¹¹⁸ ADWł, dokum. nr 2925.

¹¹⁹ Powstaje wątpliwość, czy ks. Płoszczyński wystawił wszystkie swoje książki na sprzedanie. Wydaje się, że najpotrzebniejsze musiał chyba sobie zostawić.

¹²⁰ Zob. S. C h o d y ń s k i, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 287-288.

¹²¹ ADWł, Materiały ks. F. Płoszczyńskiego, testament z dn. 19 VII 1871 r. Stwierdza w nim wyraźnie (s. [2]): „nie posiadam już nic, co [po] mym zgonie byłoby do opieczętowania, spisu, licytacji, rozdzielań”.

¹²² Zob. np. proveniencję na poz. XVIII.O.8746.

¹²³ Zob. odbicie charakterystycznej pieczętki niemieckiej: „Der stad Leislaui” na pozycji XVIII.O.1837.

¹²⁴ S. C h o d y ń s k i, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 90-91.

¹²⁵ Są to książki o następujących sygnaturach: XVIII.O. 681, 7383, 9200; I 406, 412, 545, 573, 671, 741, 1468, 3371-72, 3373-76, 3658; II 205, 207, 320, 642, 1032, 1135, 2306/3, 2394, 4380.

¹²⁶ S. C h o d y ń s k i, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 83.

¹²⁷ Tamże, s. 283.

¹²⁸ Tamże, s. 82.

¹²⁹ Tamże, s. 285.

¹³⁰ J. L e l e w e l, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, Wilno 1826, s. 111.